

történelem

Zsoldos Ildikó

A tulipános mozgalom Szabolcsban

A századfordulón egyre erősebb lett Magyarországon is a nők igénye, hogy megszűnt helyzetükből kiszabaduljanak. A felső- és középosztály körében már az 1830-as években megjelent a törekvés a nők szervezésére és/vagy valamiféle női társadalmi élet létrehozására, s a XIX. század utolsó harmadától növekvő tendenciát mutatott az ilyen típusú szervezetek száma. A nőszervezetek túlnyomó többsége szorosan kapcsolódott a nők társadalmi feladatairól a korszakban kialakult Kirche-Küche-Kinder (templom-konyha-gyerek) képhez. A nőegyesületek többsége mindenekfelett jótékonyssággal foglalkozott, mint például a Nyíregyházi Jótékony Nőegylet vagy a helybeli Izraelita Nőegylet, hiszen a családon kívül a nők meghatározó feladatának a jótékonytságot tekintették. A másik alapvető feladat a nők szociális helyzetének javítása, képessé tétel a nekik tulajdonított szerepre. A kettő természetesen igen gyakran találkozott például nőknek való iskolák, tanfolyamok szervezésében. Szabolcs vármegyében jó példa erre a Nőiipariskola. Ezek a feladatok tulajdonképpen ösztársadalmiak tekinthetők, de nem igazán politikaiak. A legaktívabb nők bizonyos „férfi” szervezet típusok keretein belül kapcsolódtak be a nagypolitikába.

A kibontakozás

Az 1905–1906-os kormányzati válság időszakában – Szabó Dániel történész kifejezésével élve – „a frusztrált politikusok feleségei önálló iparvédelmi egyesületet, az úgynevezett Tulipán Szövetséget hozták létre, szinte világmegváltó, de legalábbis Magyarországot megváltó céllal. Úgy vélték, ha a magyarországi fogyasztás kizárja a Monarchia másik részéről eredő árukat, olyan nyomást gyakorolhatnak ezzel az „osztrákokra”, hogy az ottani politika kénytelen elfogadni a magyarországi politikai változásokat.”¹ A mozgalom elsődleges célja a politikai válság megoldása volt. Az 1905-ös választásokon győzelmet aratott koalíció kormányra kerülését gazdasági „zsarolással” akarták elérni.²

Szabolcs vármegyében gróf Vay Gáborné született Zichy Márta grófnő állt a mozgalom élére. Figyelemfelkeltő, lelkesítő írásai, különböző rendezvényeken elhangzott nagyhatású beszédei helyet kaptak a helyi lapokban, hiszen mind a Nyírvidék, mind a Szabolcs teljes válszélességgel kiállt a „nemzeti ellenállás” ügye mellett. A mágnásnőt a „legmagyarabb grófné” címmel tüntette ki a Szabolcs.³

1. Boros Zsuzsanna - Szabó Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon 1867-1944. Korona Kiadó, Bp., 1999. 85.

2. Uo. 27.

3. Szabolcs, 1906. május 26.

Vay grófné 1906 elején belevetette magát a politikába. Nagy segítségére volt a szabolcsi „nemzeti ellenállás” szervezésében aktív szerepet vállaló férjének. Ez a szerepvállalás Vay gróft fősöpáni pozícióba emelte, ami által feleségének befolyása is megnőtt a vármegyében.

Vay grófné *A magyar nőkhöz!* című cikkében célként a nagy nemzeti küzdelem társadalmi térre való átvitelét jelölte meg, s csokorba szedte, milyen feladatokat szán a magyar nőknek. „Hozzuk divatba a magyar ipart, ne vásároljunk külföldi, de különösen osztrák cikkeket”⁴ – hangzott az instrukció. Továbbá segíteni kell a kereskedőket abban, hogy raktáraikat honi iparcikkkel szerelhesék föl. Ezen túlmenően minden magyar nő kötelessége a „dicső küzdők” [tehát a „nemzeti ellenállásban” részt vevők Zs. I.] lelkesítése, valamint az „árulók” [tehát a „nemzeti ellenállásban” részt nem vállalók, illetve a Fejérváry-kormányval kollaborálók Zs. I.] megvetéssel sújtása és kitaszítása a társadalomból. A mágnásnő takarékosagra intette a nőket, hogy ne ékszerek és osztrák gyártmányú ruhák vásárlására fordítsák pénzüket, hanem adományozzák inkább a vármegyei tisztviselők pénzalapja javára.⁵

Országszerte nagy visszhangot váltott ki a szentmihályi gróf feleségének, Desseffy Aurélné Károlyi Pálmának 1906 március elején gróf Batthyány Lajosné Andrássy Ilona budapesti szalonjában egy estélyen indult azon kezdeményezése, hogy gyűjtést kell indítani a megyei rezisztencia anyagi támogatására, amit igazgyöngy nyakláncával nyomban el is kezdett. Példáját követték az estély mágnás hölgyei, a rajtuk lévő ékszereket szintén felajánlották a „nemes” ügyért.⁶ Tulajdonképpen ezzel a céllal, tehát a „küzdelem áldozatainak” a tulipán jelvényekből – melyek a Fejérváry-kormány elleni „nemzeti ellenállás” szervezettségét, összetartozását igyekeztek reprezentálni – befolyó jövedelemmel indult útjára hazánkban a tulipán mozgalom. Ezt követően tűzte zászlajára a honi ipar pártolásának és fejlesztésének gondolatát.

Szabolcs vármegyében 1906 márciusában karolták fel a nemzeti jelvények viselését.⁷ Vay grófné április elején a helyi lapokban nyilatkozatot tett közzé a tulipán jelvények érdekében, melyben tájékoztatott arról, hogy a Budapestről érkező, a Tulipánkert hölgy-bizottsága által kibocsátott tulipán jelvényeket hamarosan árusítani fogják, ám máris megjelentek az utánzatok, a hamis tulipánok is.⁸ A tulipán mozgalmat, mely Szabolcsban a „nemzeti ellenállás” utolsó fázisában indult, a Nyíregyházi Nőegylet karolta fel. A Tulipán Szövetség vagy – ahogy a budapesti központ levélpapírján szerepelt – Tulipánkert Szövetség nyíregyházi megalakítása azonban csak a válság lezárulása után történt meg. A vármegyében nem érhető tetten az a két fázisú szerveződés, amely a budapesti központ létrehozását jellemezte, nevezetesen, hogy az arisztokrata hölgyek és polgárnők külön-külön szervezték volna meg saját köreiket.

Mivel a tulipán mozgalom céljait illetően, majd szervezetileg is összekapcsolódott a Magyar Védő Egyesülettel, a tisztánlátás érdekében vissza kell nyúlnunk egészen 1904-ig. Ekkor került sor ugyanis a Kossuth Lajos nevével fémjelezhető,

4. *Szabolcs*, 1906. március 17.

5. Szabolcs vármegye 1905-1906-os ellenzéki magatartásáról lásd Inczedy Lajos: *Az alkotmányvédelem Szabolcs vármegyében. 1905-1906. Nyíregyháza, 1907.*, Zsoldos Ildikó: *Szabolcs vármegye ellenzékiése az 1905 – 1906. évi kormányzati válság idején.* In: *Gesta* 2006/1. 66-76.

6. *Nyírvidék*, 1906. március 11.

7. *Szabolcs*, 1906. március 31.

8. *Szabolcs*, 1906. április 7.; *Nyírvidék*, 1906. április 8.

1844-ben életre hívott Védegyelet megújításaként, – annak hatvan éves évfordulóján – a Magyar Védő Egyesület megalapítására. 1904 szeptemberében gróf Somsich Tihamér és Dobieczki József ügyvezető igazgató felhívását a Nyírvidék is publikálta. A felhívás a Magyar Védő Egyesület küzdelmének egyedüli céljaként a honi ipar pártolását, erősítését és fejlesztését jelölte meg, melynek következtében erős, nagy és anyagilag is független lesz hazánk. A feladat megoldásához egységes, erős országos szervezetre van szükség, okszerű és céltudatos irányítással. Szabályozni kell a hazánkban készült iparcikkek felismerésének és megtalálásának módját. Útmutatás kell, hogy a külföldi versenyárunk nagy tömkelegében a társadalom egyedei miként igazodjanak el. Ezt szolgálta az egyesületi „Védójegy” és „Kirakati Védőtábla” kibocsátása.⁹

A Budapesten 1906 elején már bizonyos aktivitást mutató Magyar Védő Egyesületre felfigyelt néhány szabolcsi érdeklődő is, s belépési szándékukat jelezték a budapesti központnak. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának szervezése 1906 áprilisában, májusában indult meg elsősorban a megyei közigazgatási hálózat révén, az új főispán sugallatára. Ezzel párhuzamosan a vármegye területén kibontakozóban volt a Tulipán Szövetség megalakítása is. Ebben az időben még két külön vonalon szerveződő – hiszen mindkét szervezet budapesti központjából irányította terjeszkedő, tagtoborzó, az ország területén minél több helyi szervezet létrehozására törekvő akcióit –, de hasonló célokat megfogalmazó mozgalomról beszélhetünk. Szólnunk kell arról is, hogy a Magyar Védő Egyesületen belül női osztály is működött, amely szintén törekedett a magyar nőegyesületek megnyerésére.¹⁰

A magyarországi tulipán mozgalom megindulása kezdetben némi riadalmat okozott a Monarchia osztrák államfelében. Egy bécsi egyesület, a „Verein Reisender Kaufleute Oesterreich-Ungarns” a magyar kereskedelemügyi miniszternek egy beadványt jutatott el, melyben véleményt formált a Magyarországon a tulipán jegyében megindult iparpártolási mozgalommal szemben, és arra kérte a magyar kormányt, minden erejével törekedjen arra, hogy e mozgalom a kellő határok között maradjon. A kérdéssel az osztrák kormány is foglalkozott, ugyanis az osztrák kereskedelemügyi minisztertől Wekerle Sándorhoz, az osztrák miniszterelnöktől pedig Kossuth Ferenchez érkezett átirat. Ezek a magyar kormányt állásfoglalásra készítették. Kossuth tagadta a mozgalom politikai voltát, (pedig tisztában vagyunk létrejöttének politikai indokaival), ehelyett társadalmi alapon történő megindulását hangsúlyozta, de rögtön el is határolta magát tőle: „hangsúlyoznom kell továbbá, hogy a mozgalomtól a kormány teljesen távol áll”.¹¹ Majd tett egy lépést a másik irányba is, s a következőkben a mozgalom iránti szimpátia olvasható ki a miniszter soraiból: „A mozgalom célja a hazai ipar pártolása, felkarolása és társadalmi uton való fejlesztése, nem irányul tehát az osztrák ipar ellen és nem képezi a mozgalom feladatát az osztrák termékek ellenséges indulatu bojkottálása, a mint azt a Lajthán tül érdekelték magyarázzák... nézetem szerint a kormánynak ezen mozgalomra irányító befolyást gyakorolni ezentül sem lehet, és minden a mozgalom beszün-

9. 1907 elején egy védőtábla hét koronába került. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (a továbbiakban: SZSZBML) X. 202. A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület iratai 1887-1911. (a továbbiakban: X. 202.) 2. d. 6. pallium 19/1907. Ruzsonyi Pál értesítése megrendelt védőtáblájának megérkezte tárgyában 1907. január 26. 1907 februárjáig 15 nyíregyházi kereskedő kapott védőtáblát.

10. Lásd a Magyar Védő Egyesült női osztályának felhívását Szózat a magyar nőkhöz! címmel. Nyírvidék, 1906. február 25.

11. Magyar Országos Levéltár K 26 Miniszterelnökségi Levéltár 688. cs. 1906. – XLI – 2575 A kereskedelemügyi miniszter átirata a miniszterelnöknek 1906. május 29.

tésére és korlátozására irányuló intézkedésektől tartózkodni kell, elegendő levén, ha a maga részéről a hazafias törekvésektől megszállott társadalmi tényezőket a tülsásoktól óvja.¹² Kossuth Ferenc tehát hivatalosan nem állt a mozgalom mellé, de azért kacérkodott vele, hiszen mégis apja kezdeményezésének megújítását tagadta volna meg a látványos elutasítással, illetve az esetleges ellenséges fellépéssel. Csupán apró gesztusokat tett a mozgalom irányába.¹³

A Tulipán Szövetség egész Szabolcs vármegyére kiterjedő nyíregyházi fiókjá 1906. május 27-én a helybeli Jótékony Nőegylet révén alakult meg, természetesen a főispánné elnöklete alatt. A tisztkarban férfiak is helyet kaptak, társelnökként például dr. Meskó László országgyűlési képviselő, Májerszky Béla polgármester és Mikecz Dezső alispán.

A nyíregyházi Tulipánkert szervezetileg csatlakozott a központhoz, de azt is kiemelték, hogy külön testületet nem fog képezni, hanem beleolvad az alakulóban lévő Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályába, és annak hölgyosztályát fogja képezni.¹⁴ Erről a Tulipánkert Szövetség két megválasztott funkcionáriusa, dr. Bodnár István titkár és dr. Szabó László jegyző be is számolt a budapesti központnak, ahonnan azonban augusztus 6-án szemrehányásteli választ kaptak: „sajnálattal értesítjük, hogy az ottani „Tulipánkert-Szövetség” megalakulásáról felvett jegyzőkönyvet tudomásul nem vehetjük. Nem pedig azért, mert a „Tulipánkert-Szövetség” belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályai szerint a Szövetség minden egyes fiókjá más egyesülettől függetlenül a központhoz tartozik. A központ programja egyúttal a fiók programja is, s így a fiók nemcsak a Magyar Védőegyesület céljaiért, hanem azonkívül a Szövetség alapszabályaiban lefektetett közgazdasági és kulturális intézmények szolgálatában áll. Továbbá különös, hogy az országos szervezettel bíró szövetség leendő fiókjá, egy a saját központjának csak egy hányadát képező egyesület felsőbbiségét ismerje el akkor, amikor már csak hetek kérdése, hogy a Magyar Védőegyesület a „Tulipánkert-Szövetség”-be olvadjon.”¹⁵

A Magyar Védő Egyesület ügyvezető igazgatója éppen ellentétesen értékelte az erőviszonyokat. „Minthogy azonban sok helyen elénkbe vágott a munkára nézve szervezetlen Tulipán Szövetség és több helyen teljesen helytelennek mondható céltalan harcot vívnak az alakulás körül, mi csak a különben is gyenge társadalmunk szétbontására vezet, minden oldalról hangosan követelik e két hasonló célú egyesület összeolvadását.”¹⁶ A fúzió azonban néhány hónapig még váratott magára. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának előkészítő bizottsága tagtoborzás céljából gyűjtőíveket bocsátott ki, melyeket a bizottság június 15-i értekezletén

12. Uo.

13. Például amikor a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület vezetősége honi áruk címtárának kiadási tervével állt elő, a miniszterhez fordult segítségért. Kossuth utasította (ez is beletelt jó néhány hónapba) a m. kir. kereskedelmi múzeum igazgatóságát, hogy a hazai beszerzési források címjegyzékét gyorsan, olcsón és könnyen kezelhető alakban állítsa össze. Az elnökség azon kérelmét azonban, hogy ezekből húszezer példányt bocsássonak az egyesület rendelkezésére, forráshiányra hivatkozva elutasította. Ehelyett azzal az ötlettel szolgált, hogy nem emel kifogást az ellen, hogy az egyesület saját használatára utánnomott példányokat adjon ki, s az utánnomási költségek fedezése céljából nevezett példányokba hazai cégek termékeit reklámozó hirdetések vegyen fel. SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium 768/1907.

14. SZSZBML X. 202. 1. d. Határozati javaslat a Tulipán Szövetség megalakításáról

15. SZSZBML X. 202. 1. d. 652/1906. A „Tulipánkert-Szövetség” központi irodájának levele dr. Szabó Lászlónak 1906. augusztus 6.

16. SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium 33/24/1907. Dobieczki Sándor ügyvezető igazgató levele a nyíregyházi Magyar Védő Egyesületnek 1907. január 7.

nagy számban mutattak be.¹⁷ Így 1906. június 21-én összeült az alakuló közgyűlés, ahol 5 alapító, 12 pártoló, 62 fogadalmas és 538 rendes tagot jelentett be az előkészítő bizottság jegyzője, dr. Bodnár István. A központ kiküldötte, Dobieczi Sándor ügyvezető igazgató közel egy órás beszédben ismertette az egyesület célját és szervezetét. Kifejtette, hogy a három éve megalakított Magyar Védő Egyesület nem új, hiszen 1844-ben már alakítottak hasonlót, s hogy ebben az időben Nyíregyházán is alakult fiók Inczedy György elnökletével. Dobieczi szerint akkor könnyebb volt a harc, mert kisebbek voltak az igények és a közlekedési eszközök hiányossága megnehezítette a külföldi áruk importálását. Most, 62 évvel később nagyobb kitartás kell a sikeres küzdelemhez. A helyzetet biztatónak értékelte, melynek ékes bizonyítéka az 1906 júniusáig megalakult 36 fiók és az alakulóban lévő további 29. A Magyar Védő Egyesület Iparvédelem című lapja, – melyet a rendes tagok ingyenesen kaptak – immár 10 000 példányban hirdeti a magyar iparért folytatott céltudatos munka megkezdését. A megalakulás kimondása után gróf Vay Gábor főispánt elnökké, Mikecz Dezső alispánt pedig társelnökké választották meg. A diszelnökök sorában találjuk többek között gróf Vay Ádámot, de a vármegye két országgyűlési képviselőjét, dr. Meskó Lászlót és dr. Mezőssy Bélát is. Elfogadták továbbá, hogy a május 27-én megalakult nyíregyházi Tulipánkert képezi a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei osztályának nőosztályát gróf Vay Gáborné elnökletével, s a már megválasztott tiszttal.¹⁸ Az alispán közbenjárására díjtalanul az egyesület rendelkezésére bocsátottak hivatalos helyiségül a vármegyeháza épületében egy szobát.¹⁹

Az egyesület fennállása alatt három „vidéki” alosztály alakult: a tiszalöki 1906. augusztus 5-én, a nyírbátori 1907. május 12-én és a kisvárdai 1907. május 28-án. A nyírbátori és a kisvárdai alosztály már a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület kötelékében jött létre. A már 1906 nyarán felmerült fúzió 1907 elején megvalósult. Január 7-én Dobieczi a központból úgy informálta a fiókegyesületeket, hogy „már 1906. május hó 25-én kiküldött bizottság a Tulipánkert Szövetséggel a tárgyalást megkezdvén, valószínűleg folyó [január] hó 9-én, szerdán, Igazgatóságunk véglegesen fog dönteni.”²⁰

A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület alakuló közgyűlését február 3-án tartották. A székhely továbbra is Budapest maradt, pecsétje: koronás hármas halmon álló kettős kereszt cserkoszorúval övezve, a tulipán befoglalásával és az egyesület címének köriratával. Már a célok megfogalmazásában feltűntek sovinizta szölamok. „Az egyesület célja: Állásfoglalás minden nemzeti eszme, mozgalom és törekvés mellett, s minél hathatósabb közreműködés arra, hogy semmi ezzel ellenkező irányzat a társadalomban érvényesülni ne tudjon, továbbá a megalkuvást nem ismerő nemzeti érzés ápolása a családi életben és főként a nevelés terén. Hogy a nemzeti érzület a társadalom minden rétegében megerősödjék, rendszeresen foglalkozik az egyesület a felmerülő különösen szociális eszmék megvitatá-

17. SZSZBML X. 202. 1. d. Jegyzőkönyv a „Magyar Védő Egyesület Szabolcsmegyei Osztálya” előkészítő bizottságának 1906. június 15-i üléséről

18. SZSZBML X. 202. 1. d. Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1906. június 21-én Nyíregyházán megtartott alakuló közgyűléséről; Szabolcs, 1906. június 23.; *Nyírvidek*, 1906. június 24.

19. SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya ügyvezető igazgatójának köszönőlevele Mikecz Dezső alispánhoz 1906. július 20.; 18276 K 627 Bgy/1906. Vég-határozat Szabolcsvármegye közönségének 1906. október 10-i őszi rendes közgyűléséről

20. SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium 33/24/1907. Dobieczi Sándor levele a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1907. január 7.

sával, s a munkásviszonyok méltányos javításával és emberbaráti intézmények felkarolásával igyekszik meggátolni az elégtelenség terjedését. Az egyesületnek további célja: minden társadalmi tényezőnek egyesítése a végből, hogy hazánk mezőgazdasági és minden más iparát fejlessze, erősítse és a külföldi versenynyel szemben megvédje.”²¹

Az egyesület Szabolcsmegyei Osztályának 1907. július 27-én indult, s csak néhány számot megélt hivatalos közlönyében, a Tulipánban meglehetősen szélsőséges hangnemű írások is helyet kaptak. Dr. Szabó László ügyvezető vezércikkében ezt olvashatjuk: „Egyszerű jelvényünket nem is divatból hordtuk kezdetben sem, most emlék gyanánt viseljük, az eszme szent szimbólumaként... E jelvény azt követeli: legyünk sovének... Külömböztessük meg és szeressünk mindent a mi magyar. Élőt és élettelenlét a természet alkotásai közt ép úgy mint a mesterség, művészet termékei között.”²²

Az egyesület szervezete az eddigiekhez hasonló felépítésű volt, ugyanúgy rendelkezett vidéki fiókokkal, mint idáig. A tagsági típusok közé belépett a „tisztelbeli tag”, akit a közgyűlés kiváló érdemei elismerésül választhatott meg. Változott a „fogadalmis” taggá válás feltétele, nekik az egyesület jelvényét kellett megváltani és az egyesület hazafias céljait lelkesen támogatni, továbbá a honi ipar használható cikkeit következetesen fogyasztani. A pártfogó és rendes tagok belépésük alkalmával öt évre vállaltak kötelezettséget.²³ Az egyesület az 1907 februárjában létrehozott formájában 1909 végéig működött. Eddig használta a központ a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület szövegű emblémás cégjelzést. 1910-től az iratokból eltűnt a Tulipánkert megnevezés.

Az aktív időszak rendezvényei

A szabolcsi tulipán mozgalom igazán aktív időszaka 1906 eleje és 1907 vége közé datálható. 1906. május 24-én délután három órától az újdonsült főispánné védnő tiszta jövedelmének jelentős részét a megalakítandó Tulipán Szövetség kapta.²⁴

A Nőiipariskola szokásos nyári multságát 1906-ban Tulipán majális névvel (a tavalyi Cseresznye ünnepély néven futott) rendezte meg Kégly Szeréna igazgatónő főszervezésével június 17-én az Erzsébet-ligetben, a tenispályán, mely fényes anyagi sikert hozott, a bevétel ugyanis meghaladta a 2000 koronát. A szervezők honi kelméből készült ruhákat viseltek.²⁵

A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya a Szabolcs Megyei Tulipánkert Szövetséggel 1906. szeptember 8-9-re a nyíregyházi Sóstó fürdőhelyen a magyar iparcikkek ismertetése és terjesztése céljából szűkebb körű iparkiallítás és vásár rendezését határozta el, melynek védnőkéül Kossuth Ferencet, gróf Batthyány Lajost, gróf Andrássy Gyulát és gróf Dessewffy Aurélt kérték fel. Nagyszabású kiállítás szervezésére sem az idő rövidege, sem az anyagi eszközök fogyatékosága, sem pedig az alkalmas helyiségek elégtelensége miatt nem nyílt mód. A rendezőség ezért felhívásaiban közölte, hogy nagyobb méretű tárgyak beküldését nem tartja

21. SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Alapszabályai

22. *Tulipán*, 1907. július 27.

23. SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Alapszabályai. Az új alapszabályokat a központtól 1907. április 21-én kérte meg a szabolcsi testvéregyesület. 47/1907.

24. *Nyírvidek*, 1906. május 20.

25. *Nyírvidek*, 1906. június 24.

célszerűnek. „Célunk csupán az” – fogalmazta meg gróf Vay Gábor elnök – „hogy az említett tényezők által megszabott keretek között minél számosabb olyan magyar gyártású iparcikket halmozzunk össze, melyek a mindennapi élet általános szükségleteinek fedezésére szolgálnak. Célunk a fogyasztó közönséget meggyőzni arról, hogy van már elegendő és versenyképes magyar iparcikk, mely a külföldi áruk pótlására, helyettesítésére alkalmas és hogy rá mutassunk ezeknek az iparcikkeknek beszerzési forrásaira.”²⁶

A főispán elnöki minőségében utasította a járások főszolgabíráit, hogy akár állásuk tekintélyének fölhasználásával gondoskodjanak az érdeklődés minél szélesebb körben történő felkeltéséről, s hogy ott vezetésükkel „főleg a lelkész, tanító és jegyző urak és az értelmesebb kereskedők, iparosok és földművesek lehetőleg minél tekintélyesebb számban megjelenjenek”.²⁷ A kiállítás kapcsán megrendezett nagyobb szabású ünnepség célja a honi iparcikkek népszerűsítésén túlmenően természetesen a helyi védőegyesület anyagi gyarapítása volt. A kiállításon való részvételhez természetesen kedvet is kellett csinálni. Ezt a célt szolgálták a rendezvény szórakoztató programjai. Az ünnepélyes megnyitó után 9 és 11 óra között gömb- és céllövő versenyt szerveztek. 11 órakor vette kezdetét az „úrhölgyek kocsiversenye”, melyre minden olyan Magyarországon ellett és nevelt lóval lehetett nevezni, mely még nyilvános pályán nem indult. Az a ló, melyben sem orosz, sem amerikai vér nem csörgedezett, 25 méter előnyben részesült. A taligás versenyt közebed követte. A délutáni programot a vármegyei gazdasági egyesület által rendezett szőlő és gyümölcskongresszus nyitotta meg, majd a nyíregyházi és kisvárdai önkéntes tűzoltó társulatok mutattak be különféle gyakorlatokat az érdeklődőknek. Délután fél 4-kor indult az úrhölgyek, 4-kor pedig a mezőgazdák lóversenye. A tombolasorsolást fél 5-kor ejtette meg a rendezőség, s fél hatkor került sor a kiállítás bezárására. Ezzel a Sóstón véget ért a mulatság, de a városi színházban este 8 órakor Fedák Sári és Zilahy Gyula főszereplésével díszelőadásra került sor. Az iparkiállítás nem csekély anyagi hasznot eredményezett az egyesületnek. A 7870 korona 32 filléres bevételből a 2830 korona 13 fillérre rúgó kiadási költségek rendezése után 5040 korona 19 fillért helyeztek el a Nyíregyházi Takarékpénztárban.²⁸

1907. április 2-án és 3-án az Országos Gyermekvédő Liga az egész országban Gyermeknapot rendezett. Ehhez a kampányhoz csatlakozva a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának elnöke felhívásában ki nyilvánította a gyermekvédelem nemes ügyének fontosságát, s hogy a társadalom minden tagjának kötelessége jövedelmének egy részét erre a célra áldozni. A levéltári iratok egy nagyszabású, sikeres gyűjtésről árulkodnak, amelynek folytatásáról azonban nem találunk adatokat.

Az 1907. szeptember 8-10 közötti „Női kézimunka kiállítás” bevétele meg sem közelítette az eddigi akciókét. Mindösszesen 494 korona 40 fillérrel gyarapította az egyesület vagyont.²⁹

Szólnunk kell az 1908. március 21-től 5 napig Kisvárdán megrendezett mezőgazdasági gépkiallításról és vásárról, amelyen a kisvárdai és a két szomszéd járásban lakó iparosok és kereskedők vettek részt honi áruikkal, de az ország bármely

26. SZSZBML X. 202. 1. d. 2. pallium 41/1906. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya elnökének levele Szabolcs vármegye járási főszolgabíráihoz 1906. augusztus 27.

27. Uo.

28. SZSZBML X. 202. 1. d. 2. pallium Jegyzőkönyv az 1906. szeptember hó 8 és 9 napjain rendezett ipar minta kiállítás bevétele és kiadásainak elszámolása tárgyában 1906. október 19.

29. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 27/1908.

részéről elfogadtak gépeket. Sőt a mezőgazdasági gépekből a honi gépgyárosok vagy képviselők külföldi származású gépeket is bemutathattak, s ebbe a központ is beleegyezett, csupán azt szabta feltételül, „hogy a külföldi mezőgazdasági gépek teljesen elkülönítve és külföldi gépek fölirattal ellátott helyen állíttassanak ki”.³⁰

Ilyen kisebb megalkuvások másban is megnyilvánultak. Nyírbátorban például 1906-ban jelentkezett egy asszony, aki segítséget kért az egyesülettől iparhonosítási tevékenységhez. Az elképzelés a következő volt: harisnyakötő géphez jutással segíteni lehet a hazai harisnyagyártást, ami azzal a következménnyel fog járni, hogy mind kevésbé lesz szükség külföldi termékekre. Sajátos volt a kialakult megoldás: a harisnyakötő gépek külföldi gyártmányok ugyan, de ha majd lesz a gyárnak hazai képviselete, telepe, akkor nem marad ok a külföldiként való megkülönböztetésre, tiltakozásra.

Gyakran merült fel a gyanúja a honi gyártmány ürügye alatt üzött visszaéléseknek is. A Nyírvidék 1906. július 15-i száma Hamis tulipán című cikkében beszámolt arról, hogy egy nyíregyházi kereskedőnek egy magát Goldbergernek nevező férfi árut ajánlott a Bittner Arthur cégtől Pozsonyból és Bécsből. A kereskedő kikötötte, hogy ő csakis Pozsonyból hajlandó vásárolni. Néhány nap múlva egy német nyelvű számlát kapott, ami Pozsonyban kelt, de a postai bélyegző szerint Bécsben adták fel. A borítékra hatalmas betűkkel ráírták: „Tulipán”. (A felháborodott kereskedő ez egyszer mégis átvette az árut, mert a számlát csak Pozsonyban perelhette.)³¹

Blumberg József nyíregyházi kereskedő üzletében egy vevő részéről az áru minősége ellen emelt kifogással szemben állítólag úgy védekezett, hogy a szóban forgó árucikk magyar gyártmány, s ez által akarta annak silány minőségét megindokolni és a vásárlót elnézésre hangolni. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya szerint azonban a kifogásolt cikk nem volt magyar gyártmány, ezért felszólította a kereskedőt az ilyen típusú visszaélésektől való tartózkodásra, kijelentve, hogy ez esetben még elnézést tanúsítanak, „megtörlésre” nem kerül sor.³²

A tiszalöki alosztály 1907. május 26-án a szentmihályi „Lukács fürdő” helyiségében (azért itt, mert az alosztály megalakításakor ebben a községben a Dessewffy család hatására óriási érdeklődés mutatkozott, továbbá mert a fürdő a védőegylet keretében jött létre) tartott közgyűlésen is sérelmezték a jelenlevők, hogy Tiszalökön még mindig német feliratú gyufát árulnak. Ennek a „hallatlan és hazafiatlan” eljárásnak az ellensúlyozására olyan nyilatkozat szerkesztését és terjesztését határozták el, mellyel kötelezik magukat, „hogy olyan üzletbe, ahol a legszükségesebb és a magyar ipar által jó minőségben és elegendő mennyiségben előállítható árukat nem árusítják, többé vásárolni nem fognak, tekintet nélkül arra, hogy az illető kereskedő tagja-e vagy nem a védőegyletnek”.³³

Láthatjuk, hogy a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának az aktív időszaka sem volt egy sikertörténet. Jelentős eredményekkel nem büszkélkedhetnek, csak jó néhány rendezvénnyel, összejövetellel, amelyek valamelyest gyarapították az egyesület vagyonát, ám ezeknek inkább közösségformáló, társasági funkciójuk volt. Sikertelen maradt a Szabolcsvármegyei

30. SZSZBML X. 202. 2. d. 4. pallium 260/1908. Dobieczki Sándor ügyvivő tanácsos levele a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1908. január 30.

31. *Nyírvidék*, 1906. július 15.

32. SZSZBML X. 202. 2. d. 1. pallium 74/1906. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya ügyvezető igazgatójának levele Blumberg Józsefhez 1906. október 18.

33. SZSZBML X. 202. 2. d. 2. pallium Jegyzőkönyv a Szabolcsvármegyei Magyar Védő Egyesület tiszalöki alosztályának 1907. május 26-i 1-ső évi rendes közgyűléséről

Osztálynak egy létesítendő festékgyár részvényeinek elhelyezése irányában kifejtett 1906-os fáradozása éppúgy, mint az 1907-ben nyíregyházi „Kézimunka-ipartelep” részvénytársasági alapon való létrehozására indított akciója is, melynek keretében 100 koronás részvények jegyzésével kívánták volna az alaptőkét biztosítani. Az előirányzott tőkét azonban nem jegyezték. Az alapítók ezért az 1908. június 10-i értekezletükön módosították az eredeti tervet, s azt a döntést hozták, hogy a már jegyzett hozzájárulási összegekből egy „iparfejlesztési alapot” létesítenek, melynek kezelését a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület vezetése mellett egy négytagú kezelő bizottságra bízzák, mely bizottság arra lenne hivatva, hogy megkezdje a megyében a kézimunka ipar (csipkeverés, hímzés, szövés...) meghonosítását és fejlesztését a rendelkezésre álló 12 000 korona célszerű felhasználásával.

Már döcögösen indult az „iparfejlesztési alap” létrehozása is, hiszen az alapítólevél megszerkesztéséhez szükséges aláírások csak többszöri sürgetésre érkeztek meg. Az alapkezelő bizottság a következő programot irányozta elő: Trajtler Anna (a néhai dr. Trajtler Samu városi főorvos leánya) vezetésével 1908 őszén pár hónapos csipkeverő tanfolyamot indítanak Nyíregyházán elsőként a csipkeverés (majd később a fonás-szövés) elsajátítására, s megfelelő számú munkaeő kitanítása után áttérnek az említett iparágak üzleti megalapozására. A szükséges tudnivalók megszerzése, illetve kiegészítése érdekében Trajtler Anna úrleány Budapesten egy nyári csipkeverő tanfolyamon vett részt.³⁴

Megfigyelhető azonban, hogy Nyíregyháza város tanácsa a vármegye határain túlról érkező kezdeményezéseket nem igazán támogatta, mint például a nagyváradi özvegy Szedlarik Istvánné Dubinszky Anna ajánlatát sem. Szedlarikné Nyíregyházán egy háztartási tanfolyammal egybekötött szövőipari szakiskolát szándékozott felállítani, amiben azonban Nyíregyháza város vezetősége nem igazán látott fantáziát.³⁵

Iparhonosítási tevékenység címén többen fordultak segítségért a kormányhoz államsegélyért folyamodva, de a rendelkezésünkre álló iratok szerint a kérelmek teljesítése ritkaságszámba ment. A nyírbátori Bella Józsefné harisnyakötő iparág meghonosításához három 12-es számú styriai kötőgép beszerzését kérelmezte Kossuth Ferenc kereskedelemügyi minisztertől. Bella Józsefné Nyíregyházán látott neki a harisnyakötő mesterség kitanulásához, ugyanis az általa népes mezővárosnak titulált Nyírbátorban és környékén állítása szerint senki sem foglalkozott ilyen tevékenységgel, így a vásárló közönség idegen termékeket volt kénytelen beszerezni. Belláné pedig – akit kisfiával együtt a férje cserbenhagyott és kivándorolt Amerikába – ettől remélte a megélhetés biztosítását. A miniszter egy gép kincstári számlára történő beszerzését engedte az asszonynak.³⁶

Nem úgy Sauerbrunn Béni nyíregyházi harisnyakötőnek, aki azonban már előre megrendelte a szükséges gépeket részletfizetésre, ami anyagi erőit kimerítette, s így kötőanyag beszerzésére nem maradt pénze, pedig állítása szerint már jelentős mennyiségű megrendelés érkezett hozzá. Ehhez igényelt a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályától 600 korona kamatmentes kölcsönt, melynek visszafizetési módját úgy képzelte el, hogy eleinte hetenként

34. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 22/1908., 35/1908.

35. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 61/1908. Bogár Lajos levele özvegy Szedlarik Istvánné Dubinszky Anna úrnőnek 1908. január 17.

36. SZSZBML X. 202. 2. d. 3. pallium Bella Józsefné folyamodványa 1907. július 20.; 1290/1907. Dobieczki Sándor értesítése 1907. október 11.

5-6 koronát törleszt, majd később egyre többet, az üzlet menetétől függően.³⁷ Kamatmentes hitellel való támogatásra számos alkalmat említhetünk, például Bleich Ignác bőröndgyárosnak először 200 koronát, majd 800 koronát bocsátott rendelkezésére az egyesület a bőröndipar fejlesztése és támogatása céljából. Ennek mechanizmusa a következő volt: a kapott összeg erejéig Bleich Ignác a gyártáshoz szükséges nyersanyagokból, illetve félgártmányokból hazai termelő cégeknél az egyesület nevében és címére megrendeléseket tett.

Palaticz Jenő nyíregyházi szücsmester az állam támogatását szerette volna igénybe venni. 1908. március 31-i folyamodványában leírta, hogy 1879 óta űzi a szücs ipart Nyíregyházán, „amely annak idején városunkban elsőrendű, jól jövedelmező, keresett iparág volt. A külföldi nagytermelés által előidézett verseny azonban ezt a mi iparunkat is a szó szoros értelmében tönkre tette... Én, az egykor tekintélyes iparosmester ... teljesen elszegényedtem, segédek és tanoncok nélkül csupán a magam és családom tagjainak kezemunkája után élek”.³⁸ Mintegy mentőeszközként négy varrógép beszerzését kérte a minisztériumtól, ám a kérvény további sorsáról nincs adatunk, a kudarc azonban már a dátum miatt is borítékolható. Eddigre a kezdeti látványos-sikeres kampányok ideje elmúlt, a mozgalom országosan is kifulladásban volt, a kezdeti lelkesedést lankadság, érdektelenség váltotta fel.

A bomlási periódus

A mozgalom teljes elhalása Szabolcsban 1911-re tehető, a válság jelei azonban már 1908-ban kitapinthatóak voltak. Mind az egyesület tagjainak, mind tisztikarának körében a kezdeti aktivitás után általános kiábrándulás lett úrrá. Ennek okaként egyfelől a sikerek, a kitarítás hiánya, az 1907 októberére az Ausztriával tíz évre kötendő vámszerződés kapcsán a két kormány között létrejött megállapodás okozta keserűség, másfelől a honi gyártmány ürügyén űzött visszaélésekből adódó csalódások, illetve egyéb „becsapódások”³⁹ jelölhetőek meg.

Ezekhez járult még hozzá a vármegye vezetésében az 1909-es év második felében bekövetkezett változás, gróf Vay Gábor távozása a főispáni székből. Ezáltal ugyanis a mozgalom motorjait jelentő Vay házaspár megyei befolyása is csökkent. A csalódásokból egyenesen következtek az egyesület ügyintézése körüli fennakadások, sűrűlódások („a Tulipánszövetség Magyar Védő Egyesület ügyeinek intézése körül munkatársaim közreműködésének hónapok óta tapasztalt teljes hiánya folytán fennakadás és sűrűlódás következett be”⁴⁰ – írta gróf Vay Gábor elnök 1908. január 20-án), tagdíjhátralékok, kilépések és lemondások. Elsőként a „vidéki” tagság ábrándult ki.⁴¹ Az újfahértói Kálmánczhey Márton már 1907 elején jelezte kilépési szándékát, amit azonban az ügyvezető nem ismert el az Alapszabályra hivatkozva,

37. SZSZBML X. 202. 2. d. 7. pallium 52/1907. Sauerbrunn Béni kérvénye 1907. május 7.

38. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium Palaticz Jenő nyíregyházi szücsmester kérvénye 1908. március 31.

39. Gondolunk itt például Brandis Péter nyíregyházi iparos, egyesületi tag panaszára, aki az 1906-os kiállításra és vásárra állítólag két darab szabadalmazott gyermekszéket küldött 47 korona eladási áron. (Ebből 8 korona jutalék az eladókat illette.) Az iparos a rendezvény után azonban sem az áruját, sem annak árát nem kapta meg, s mivel többszöri próbálkozás után sem tudott szót érteni a helybeli egyesülettel, elkeseredésében a központhoz fordult. A központ 1907. október 24-i levelében kérte számon a testvéregyesületet. SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 1772/1907. Dobiczki József igazgató levele a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályához 1907. október 24.

40. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 2/1908.

41. Lásd SZSZBML X. 202. 2. d. 7. pallium Hátralékosok 1906-1907. évről

miszerint minden rendes tag a belépéskor három évre vállalt kötelezettséget.⁴² A pártfogó tagok pedig öt évre, mint például a főispán testvére, gróf Vay Tibor is, aki hiába kérte törlését 1909-től a tagnévsorból az 1907-es és 1908-as tagdíjak kifizetését követően. 1908. március 11-én a nyíregyházi Bleuer Béláné jelentette be kilépését. December 15-én dr. Szabó László tiszadobi barátja levelében arról számolt be, hogy az ottani kilépni szándékozó parasztemberek – akik tudomásuk szerint belépésükkor egy éves kötelezettséget vállaltak – három évi tagdíjat követelnek. A hároméves tagság lejárta után méginkább megsaporodtak a kilépést bejelentő közlések.

Egyre többen látták céltalannak a tagságot, az anyagi részvállalást. A központból először 1908. január 18-án érkezett figyelmeztető levél a tagdíjhátralékokkal kapcsolatosan. Az 1908 elején fennálló 741 korona 76 fillér tartozást a Szabolcsvármegyei Osztály május 1-jén utalványozta a központnak, ezután azonban egy fillért sem küldtek sem 1908-ban, sem 1909-ben. A díjhátralékok felhalmozása azonban nem tekinthető szabolcsi specialitásnak. „A központi egyesület sokoldalú működését nagy mérvben zsidbasztja az a körülmény, hogy Testvéregyesületeinknek több mint fele a központot illető tagdíj hányadát nem küldötte be”⁴³ – állapította meg keserűen az elnök 1908 októberében.

A központ újabb és újabb felszólításai válasz és eredmény nélkül maradtak. Elindult a tisztikar bomlása is. Két és fél évi munkásság után bejelentette lemondását Vay grófnak az egyesület ügyvezető igazgatója. Döntését egyrészt az időhiánnyal indokolta, másrészt azzal, hogy tisztársai az utóbbi időben teljesen magára hagyták. Dr. Szabó László lemondását az 1910. február 3-i választmányi gyűlésen sajnálattal fogadták el, és az ügyvezetői teendőket ideiglenes ellátásával az egyesület titkárát bízták meg. Távozott Török László pénztárnok is, sőt maga az elnök is lemondott, ám ez a bejelentés nem nyert elfogadást.⁴⁴

Szervezeti életnek ekkor már semmi nyomát nem találjuk, már a hivatalos helyiségükre sincs szükségük, hiszen a Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület nevében maga gróf Vay Gábor kérte a Magyar Védő Egyesület nyíregyházi vezetőségétől a nem használt szoba részbeni vagy teljes átengedését.⁴⁵ 1910-11-ben már közgyűlést sem tudtak összehívni, ekkorra a koalíciós kormány is megbukott. A szabolcsi egyesület 1910 elején elhatározta feloszlását. Az elszámolás megejtése végett a központi igazgatótanács Barthos Józsefet küldte ki. 1910. június 15-én 1908. december 31-ével bezárólag történt meg az elszámolás. Megállapodás született, hogy a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 11 828 korona 47 filléres pénztárkészletéből 1628 korona 47 fillért beküldenek a budapesti központba, 10 200 korona pedig a Szabolcsmegyei Osztály kezelése alatt marad, továbbá hogy 1910 szeptemberében Nyíregyházán a Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület által szervezendő ipari és gazdasági kiállítás keretében a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya újjáalakuló közgyűlést tart.⁴⁶ Azonban a központ hiába szorgalmazta az újjáalakuló közgyűlés megtartásának tervét, nem sikerült az egyesület ügyét újra lendületbe hozni. Társadalmi bázis hiányában az

42. SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 16/1907.

43. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 1555/1908.

44. SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának választmányia által Nyíregyházán az 1910. évi február hó 3-ik napján tartott üléséről

45. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 958/1908. A Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület levele a Magyar Védő Egyesület Nyíregyházi Osztálya vezetőségéhez 1908. november 12.

46. SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályával 1910. június 15-én Nyíregyházán megejtett elszámolásáról

újraélesztés helyett csupán a választmány hozott döntést 1911. december 29-i ülésén a működésképtelenség nyomán az egyesület vagyonának sorsáról. Időközben az Országos Gyermekvédő Liga Szabolcsvármegyei jogvédő bizottsága Patronage egyesületté alakult állt, s programjába felvette egy nyíregyházi iparos tanoncotthon létesítését és gondozását. (Ez a diákotthon fel is épült.) 1911. december 15-én pedig azzal a tervvel fordult a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályához, amelynek működése már hosszú idő óta szünetelt, hogy olvadjon be a Patronage egyesületbe, „amelynek keretében céljának megfelelő munkásságot fejthet ki”.⁴⁷ A javaslat szerint a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának körülbelül 9900 koronából álló pénzkészletét az építendő tanoncotthon céljaira adták volna át. A választmány kellő tájékozódás után december 29-i ülésén elvetette ezt a megoldást, s inkább egy alapítvány létesítése mellett foglalt állást, melynek kamatai a tanoncok tanulmányi eredményeinek serkentését, elismerését hivatottak szolgálni.⁴⁸

Ezzel a végjátékkal zárult az 1908 óta tulajdonképpen már halódó tulipán mozgalom, melynek története és a koalíciós kormány sorsának alakulása között párhuzam fedezhető fel. 1909–1910-re ugyanúgy a bukás lett a sorsa, mint az egy éves agónia után dicstelenül letűnt koalíciónak. A tapasztalatok során ugyanúgy kiábrándultak ebből az iparpártolási mozgalomból is, mint a koalíciós kormányzásból.

47. SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium A Szabolcsmegyei Patronage egyesület levele a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei fiókjához 1911. december 15.

48. SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei fiókjának 1911. december 29-i választmányi üléséről

Boros György: Fénykép Sóstóról, Őszikék No. 1 2008 – Polaroid transzfer, vegyestechnika